

Бенцман Ю. І., викладач обласних курсів удосконалення керівних кадрів НМЦ ЦЗ та БЖД Київської області

СУЧАСНІ ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Підвищення кваліфікації у сфері цивільного захисту керівних, управлінських кадрів і фахівців для потреб центральних та місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій відіграє ключову роль у загальній системі підготовки населення різних вікових груп, соціальних та професійних кіл до дій у надзвичайній ситуації (НС).

Ускладнення процесу забезпечення безпеки у НС з'являється під час спільного виконання дій людьми. В цьому випадку можливі варіанти дій залежать від підготовленості кожної людини, її вміння діяти у ситуації, яка склалася, відповідно до завчасно спланованих заходів з реагування на НС.

Чинним законодавством встановлено, що громадяни України зобов'язані вивчати основні способи і правила захисту від наслідків НС. Центральні, місцеві органи виконавчої влади та виконавчі органи рад із цією метою створюють необхідні ресурси та здійснюють управління ними.

Основу таких ресурсів, перш за все, складають педагогічні кадри мережі навчально-методичних установ єдиної системи цивільного захисту, об'єкти навчально-матеріальної бази підприємств, установ і організацій, програмно-методичні матеріали та освітні технології з підготовки населення за відповідними групами та навчальними категоріями.

Якісне проведення функціонального навчання та сприяння органам виконавчої влади і органам місцевого самоврядування у виконанні завдань із підготовки населення до дій у НС можуть забезпечити лише професійно підготовлені педагогічні кадри навчальних закладів та навчально-методичних установ, які встановленим порядком пройшли процедуру сертифікації та отримали право на реалізацію короткострокового, курсового та практичного навчання у сфері цивільного захисту.

Усі ми є свідками того, що світ останнім часом несподівано змінився і продовжує змінюватися. Двадцять перше століття кидає виклик усьому, що нас оточує. Сьогодні в межах життя одного покоління відбуваються кардинальні зміни, які стосуються всіх напрямів існування людини. Всі ці зміни вимагають від суспільства винахідливості, гнучкості, творчого підходу до розв'язання проблем, уміння застосовувати знання в реальному житті. Однак ці вміння не беруться нізвідки, їх треба формувати і розвивати, в тому числі й ті, що стосуються підготовки слухачів у разі виникнення НС. Тому навчально-методичні центри ЦЗ та БЖД розуміють значення цих процесів соціуму, несуть особливу відповідальність за вміння пристосовуватись до змін, за формування навичок безпеки життєдіяльності у слухачів.

Сьогодні вимагає кардинальної зміни самого процесу навчання, його форм і методів. Актуальності набуває не засвоєння окремих умінь і навичок, а розвиток індивідуальних особливостей; не педагогічні вимоги, а педагогічна

підтримка, співробітництво і діалог керівника заняття зі слухачами; не обсяг знань, а цілісний розвиток, саморозвиток особистості слухача, його включення у значущу діяльність та орієнтація на успіх.

У навчальному процесі за програмами короткострокового підвищення кваліфікації цільового призначення використовуються наступні основні види навчальних занять: лекції, практичні, семінарські та виїзні заняття, групові вправи, ділові або рольові ігри, аналіз конкретних виробничих ситуацій, консультації тощо. Вони поєднуються з методами ігрового навчання і контрольно-перевірочними методами та прийомами самостійної роботи, тобто використовуються в основному активні форми навчання. Перевага тим чи іншим з них надається залежно від теми, мети і завдань заняття, складу слухачів.

Очікуваний результат досягається тоді, коли вдало визначено форму заняття, а викладачеві притаманні висока методична культура, він добре знає аудиторію, тему, вміє використати всі наявні засоби активізації заняття, залучити слухачів до власних роздумів – здобути думку, розгорнути дискусію, дати об'єктивну оцінку участі кожного з них у занятті.

Серед сучасних інтерактивних методів проведення занять на обласних курсах удосконалення керівних кадрів особливе місце займають: **метод мозкової атаки, «кругий стіл», дискусії, ситуаційний аналіз, аналіз конкретних ситуацій, метод кейс-стаді.**

Метод мозкової атаки – це метод розв'язання невідкладних завдань за короткий час. Сутність методу полягає в тому, що необхідно висловити якнайбільшу кількість ідей за невеликий проміжок часу, обговорити їх та класифікувати. Цей метод використовується для вирішення складних проблем. Метод мозкової атаки можна використовувати в різних видах діяльності: в роботах з малими та великими навчальними групами, командами, в індивідуальній роботі.

При організації «мозкової атаки» виходять із пропозиції, що використанні звичайних прийомів обговорення й вирішення проблем виникненню новаторських ідей перешкоджають контрольні механізми свідомості, які сковують потік цих ідей придушенням звичних, стереотипних форм прийняття рішень. Гальмуючий вплив справляють так само острах невдачі, страх виглядати смішним і т.д. Під час проведення заняття створюються дві групи: учасники «мозкової атаки – ті, хто повинен запропонувати нові варіанти рішення потрібного завдання, і члени комісії, які будуть обробляти запропоновані матеріали. У групу генерування ідей спочатку призначається керівник. Він укомплектовує команду. Керівник повідомляє її учасників про суть розв'язуваної проблеми за 2–3 дні до її проведення. Проблема повинна бути позначена якомога чіткіше та всебічно. Під час проведення «мозкової атаки» у групі створюється сприятлива атмосфера. Цьому сприяє склад групи, поведження керівника, вибір приміщення, освітлення й т.д. Пропозиції (ідеї) не можна негативно оцінювати ні словом, ні жестом, ні інтонацією. Бажаними є їх підтримка й розвиток. Свої

думки учасники повинні висловлювати відверто й вільно. Не треба остерігатися того, що пропозиції можуть бути нереальними. Нерідко саме вони зменшують скутість групи і є першопричиною виникнення оригінальних ідей. Чим більше ідей, тим краще. Слід прагнути того, щоб пропозиції надходили швидко, це зменшує скутість групи.

«Круглий стіл» – метод проведення заняття зі слухачами, які, як правило, мають досвід роботи, здійснювали практичну діяльність з питання, що обговорюється. На «круглому столі» слухачі можуть і повинні спробувати обґрунтовано поставити питання за темою обговорення, серйозно аргументувати підходи до їхнього вирішення, а також повідомити про вдалий і невдалий досвід. «Круглий стіл» – це свого роду нарада з обміну досвідом і обговорення практичного досвіду, досягнень і помилок. В такий спосіб слухачі освоюють зміст теми, її ключові проблеми. Є декілька варіантів проведення «круглого столу».

Пасивний варіант – полягає у тому, що кілька викладачів або фахівців розкривають тему, а група слухає. Ця форма застосовується через відсутність попередньої підготовки або при бажанні продемонструвати слухачам професійний рівень обговорення теми.

Інша форма пасивного варіанта – форма «чоловічої розмови», коли кожний з тих, хто бере слово, говорить про своє, загальна розмова й обговорення не проводиться, а викладач тільки надає слово і слухає разом з усіма.

Активний варіант «круглого столу» – відбувається саме обговорення, викладач, зумівши зав'язати розмову «зі зворотним зв'язком», спрямовує його. При цьому рекомендується поділити слухачів на групи й спочатку обговорити тему в малих групах (4–6 чоловік), а потім спільно. При цьому певні результати дає прийом черговості доповідей з питань теми.

Дискусія – активний метод проведення занять, покликаний мобілізувати практичні й теоретичні знання, погляди слухачів на проблему, що розглядається.

Дискусія є доречною під час розгляду спірних питань, але у навчальному процесі може не виникати ситуації, пов'язаної зі спірністю трактувань. Із цих причин заздалегідь планувати проведення заняття як дискусію не є коректним у повній мірі. Основні передумови використання дискусії в активному навчанні такі: необхідно у складі теми, що досліджується, знайти питання, щодо яких слухачі свідомо дотримуються істотно різних точок зору. Це може бути зроблено в ході лекцій й інших занять; слід визначити, чи відносяться ці спірні питання до інтересів, що зачіпають багатьох.

Потрібно уявити собі, наскільки плідною може бути дискусія, насамперед з погляду ефективності навчального процесу, засвоєння програмного матеріалу. Якщо викладач знайде всі ці передумови достатніми, можна застосувати метод дискусії.

У ході дискусії викладач навчає не будь-якій позиції, а вмінню викладати й аргументувати будь-яку позицію, обрану тим або іншим слухачем.

Він повинен допомогти опонентам виявити свої сильні сторони, знайти нові вдалі аргументи. Іноді викладачу доводиться імітувати позицію, не представлену жодним із слухачів, однак необхідну «для повноти картини», тому що в житті ця позиція є. Викладач повинен знайти способи змусити слухачів прислухатися один до одного, залучити їх до загальної дискусії.

Ситуаційний аналіз полягає в тому, що слухачі, ознайомившись з описом проблеми, самостійно аналізують ситуацію, діагностують проблему й надають свої ідеї та рішення в дискусії з іншими слухачами.

Залежно від характеру висвітлення матеріалу використовуються ситуації – ілюстрації, ситуації-оцінки й ситуації-вправи.

Ситуація-ілюстрація містить у собі приклад з управлінської практики (як позитивний, так і негативний) і спосіб вирішення ситуації.

Ситуація – оцінка являє собою опис ситуації й можливе вирішення в готовому виді: потрібно тільки оцінити, наскільки воно є правомірним й ефективним.

Ситуація – вправа полягає в тому, що конкретний епізод управлінської діяльності підготовлений так, щоб його рішення вимагало яких-небудь стандартних дій, наприклад розрахунку нормативів, заповнення таблиць, використання юридичних документів.

У навчальному процесі найчастіше використовуються три види ситуацій:

➤ ситуація відома: для її вирішення є конкретні зразки; у цьому випадку метод вирішення ситуації є стандартним;

➤ ситуація подібна: у цьому випадку її необхідно порівняти з іншими подібними ситуаціями; подібні ситуації не завжди є аналогічними, але в той же час можуть мати єдину основу, яку можна видозмінювати, наближаючи до розглянутої ситуації;

➤ невідома ситуація: така ситуація не зустрічалася у практичній діяльності, й її не можна порівняти з яким-небудь зразком, а необхідно знайти новий метод її вирішення.

Ситуаційний аналіз включає метод аналізу конкретних ситуацій, метод «кейс-стаді», метод «інциденту», розбір ділової кореспонденції («basket-метод»).

Аналіз конкретних ситуацій – найбільш прийнятний в умовах курсового навчання метод ситуаційного аналізу – традиційний аналіз конкретних ситуацій, що включає глибоке й детальне дослідження реальної або імітованої ситуації.

Використання методу аналізу конкретних ситуацій дозволяє вирішити наступні навчальні цілі: розвиток аналітичного мислення, застосування аналізу в динаміці, оволодіння практичними навичками роботи з інформацією: вичленування, структурування й ранжування за значущістю проблем; вироблення управлінських рішень; освоєння сучасних управлінських рішень; освоєння сучасних управлінських і соціально-психологічних технологій; розширення комунікативної компетентності; формування здатності вибору

оптимальних варіантів ефективної взаємодії з іншими людьми; стимулювання інновації; підвищення мотивації до навчання теорії проблеми.

Метод «кейс-стаді» ототожнюють із методом конкретної ситуації в цілому, однак він є одним з найбільш популярних варіантів цього методу. Кейс-опис ситуації, зокрема, розкриває історію утворення, організаційне становлення систем, їхній розвиток, результати у діяльності. У перекладі з англійського кейс – це випадок (не плутати з іншим його перекладом – валіза, сумка). Таким чином, кейс-стаді – це форма занять із використанням кейсу, випадку.

Деякі автори вважають, що кейс-стаді являє собою обмежену часом ділову гру. Його тимчасова обмеженість обумовлена заданістю ситуації та припускає аналіз конкретно вписаної ситуації в межах суворо встановленого навчального сценарію. Конкретна ситуація припускає знання й закріплення на практиці раніше пройденого матеріалу.

У будь-якому виді навчальних занять викладачі, майстри виробничого навчання повинні застосовувати кілька методів навчання в різних комбінаціях. Застосування певних методів навчання залежить від завдання та умов кожного виду занять.

Що ж потрібно зробити для розширення застосування ситуативної методики у функціональному навчанні?

Перш за все, необхідно змінити саму стратегію навчання, яка повинна бути орієнтована не на отримання певних знань, а на вироблення навичок активної й ефективної поведінки в реальних надзвичайних ситуаціях. Потрібна принципово інша доктрина – доктрина модернізації особистості керівника.

Така стратегія потребує вирішення двох важливих завдань:

- по-перше, зміни змісту, форм і методів навчального процесу;
- по-друге, створення концепції, програми і організаційної системи виховання, яка повинна бути орієнтована на формування сучасного типу керівника.

Вирішення першого завдання потребує якісної зміни у формах навчання, що передбачає збільшення часу на практичні заняття, в основі яких повинен бути кейс-метод. При цьому скорочення лекційного матеріалу повинно супроводжуватися його ущільненням з точки зору викладу понятійного апарату, методології, основних концептуальних підходів, тенденцій і закономірностей, аналізу й оцінки передового досвіду.

Вирішення другого завдання потребує побудови моделі керівника з погляду знань, умінь, навичок, світоглядних позицій, ставлення до кар'єри, цінностей, установок і мотивів діяльності.

Використання методу кейс потребує відповідної підготовки як слухачів, так і викладачів.

Кейси – це педагогічний ресурс, універсальний засіб для вивчення різноманітних дисциплін, які характеризуються тим, що вони передбачають пошук відповіді на проблемні питання. Кейси спрямовані не на отримання готових знань, а на «створення» нових, що передбачає співтворчість слухача і

викладача. Останній виступає у ролі координатора процесу навчання. Разом з тим, результатом кейсу є не лише оволодіння певними знаннями, але й набуття професійних навичок, цінностей.

Перевага кейс-методів над традиційними методами, що застосовуються в навчальному процесі, є незаперечною. Кейс-метод дозволяє зацікавити слухача процесом навчання, формує інтерес до конкретної навчальної дисципліни, сприяє активному засвоєнню знань та навичок.

Отже, кейс-підхід має сприяти вдосконаленню здатності виділяти проблеми та приймати ефективні рішення. За допомогою кейс-методів викладач навчає слухачів **аналізувати та розробляти програми дій, що у майбутньому дозволить впевнено діяти в реальній ситуації**. Кейси допомагають у перенесенні навчального середовища з аудиторії на робочі місця, що дозволяє слухачам: краще усвідомлювати власні пріоритети та цінності, які мають відношення до їх професійної діяльності; визначати класи більш чи менш типових ситуацій; використовувати широкі можливості для аналізу, оцінювати альтернативні управлінські рішення.

Основними вимогами до кейсів є:

- достатність даних для аналізу ситуації та прийняття рішення;
- можливість внесення додаткових даних в умови, що приводять до зміни стратегічних і тактичних рішень;
- багатоваріантність досягнення поставлених цілей;
- обґрунтований вибір дисципліни або групи дисциплін, в яких доцільно використовувати кейс-стаді;
- **кейси повинні бути реалістичними**, проте не обтяженими деталями;
- пов'язка до матеріалу, що вивчається;
- мають пропонувати розгляд робочих ситуацій, з якими стикаються працівники в конкретних умовах;
- пропонувати множинність розв'язків;
- вдосконалювати майстерність слухачів у вирішенні проблем;
- вдосконалювати практичні навички;
- мають спрямовувати на пошук відповідних шляхів вирішення проблеми;
- мають навчати можливій реакції на різноманітні ситуації.

Якісним вважається кейс, який відповідає **наступним характеристикам**: має вміло сформульовану історію, стосується важливої проблеми, описує драматичну ситуацію з прийняттям критичного рішення, містить конкретні порівняння, надає можливість для узагальнення висновків, має центрального героя, дає змогу оцінити ефективність вже прийнятих раніше рішень, є оптимальним за розміром, містить оптимальний обсяг інформації, має багатоваріантність вирішення проблеми, забезпечує зацікавленість аудиторії при вирішенні поставленого завдання, стимулює до роботи у групах, вчить комунікаційній роботі, формулюванню лідерських якостей.

При застосуванні кейс-методів у навчальних цілях можна визначити їх **основні завдання** таким чином:

- самореалізація слухачів;
- вибір інформації, яка сприяє прийняттю виваженого рішення з проблеми, що розглядається;
- підвищення рівня засвоєння матеріалу дисципліни;
- формування навичок прийняття управлінських рішень;
- набуття навичок роботи в команді креативного мислення.

Богдан Р.І., начальник НМЦ ЦЗ та БЖД Закарпатської області;

Федор О.Т., завідувач обласного методичного кабінету НМЦ ЦЗ та БЖД Закарпатської області

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

На сьогоднішній день Інтернет – одне з явищ, які найбільш динамічно розвиваються: його аудиторія становить вже майже 700 млн чоловік у всьому світі. Завдяки своїй здатності долати просторові межі й об'єднувати світові інформаційні ресурси в єдину систему, Інтернет сьогодні стає не просто джерелом інформації, а засобом масової глобальної комунікації.

Сьогодні можна виділити наступні основні принципи формування культури безпеки життєдіяльності з використанням мережі Інтернет:

- інформація з питань безпеки життєдіяльності повинна бути цікавою і привабливою для користувачів, щоб з великого обсягу даних, що розміщуються в Інтернеті, вони зупинили свою увагу саме на ній. Цього можна досягти за рахунок грамотного і творчого підходу до відбору змісту та дизайнерського рішення щодо його оформлення;

- відстеження сучасних тенденцій в галузі інформаційного дизайну, появи нових форм і методів та використання їх стосовно до способів інформування і пропаганди у сфері формування культури безпеки життєдіяльності;

- максимально можлива варіативність представлення інформації (як однієї й тієї ж, так і різної) – комбінування тексту, звуку, графіки, аудіо- і відео форматів;

- обов'язкова наявність функції зворотного зв'язку в усіх формах інформування і пропаганди КБЖ за допомогою мережі Інтернет. Причому зв'язок повинен бути активним, не можна залишати без відповіді або коментаря реакцію користувачів;

- інформація з питань безпеки життєдіяльності повинна мати офіційне джерело, яке обов'язково вказується на всіх матеріалах. Це забезпечить довіру з боку користувачів;